Д. А. Гулак

ВОБРАЗ КАРЭННАГА АМЕРЫКАНЦА Ў САВЕЦКІХ МЕДЫЯ 1960–1970-х ГГ.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;
daminika.hulak@yandex.by;
навук. кір. – Г. М. Бутырчык, канд. філал. навук, дац.

На падставе аналізу публікацый газеты «Праўда», прысвечаных становішчу карэнных амерыканцаў і іх грамадскаму актывізму ў 1960–1970-х гг. робіцца выснова аб індывідуальна-аўтарскіх сродках фарміравання вобраза індзейца, лексічным інструментарыі і дамінантных для выдання падзеях руху Red Power (Чырвоная Сіла). Даецца характарыстыка метаду асвятлення тэмы грамадскага руху за самавызначэнне карэнных амерыканцаў у кантэксце прапагандысцкіх задач газеты «Праўда». У матэрыяле аналізуюцца ўзоры савецкай публіцыстыкі на тэму становішча нацыянальных меншасцяў ЗША, якія раней не разглядаліся ў беларускім навукова-даследчым дыскурсе. Праца дапаўняе існуючы шэраг даследаванняў на тэму інтэрпрэтацыі падзей руху Red Power у СМІ і медыйнай палітыкі СССР. Акрамя таго, праца спрыяе пашырэнню дыскурсу беларускай амерыканістыкі.

Ключавыя словы: карэнныя амерыканцы; самавызначэнне; індзейцы; Red Power; газета «Праўда»; вобраз; матэрыял; персанаж; архетып; наратыў.

Цяжка пераацаніць значэнне грамадзянскага руху індзейскай моладзі за самавызначэнне, вядомага як *Red Power*, у кантэксце гісторыі індзейскага адраджэння. Масавыя акцыі з удзелам Амерыканскага Індзейскага Руху (англ. AIM) у 1960–1970-х гадах, такія як акупацыя Алькатраса (англ. *Occupation of Alcatraz,* 1969 – 1971), «Шлях парушаных дамоваў» (англ. *Trail of Broken Treaties*, 1972), акупацыя Вундэд Ні (англ. *Occupation of Wounded Knee,* 1973), «Найдаўжэйшы шлях» (англ. *Longest Walk*, 1978) і інш. адзначылі пачатак новага перыяду гісторыі карэнных народаў Паўночнай Амерыкі, які працягваецца і па сённяшні дзень – эпохі самавызначэння. Адметнай рысай актывізму 1960–1970-х гг. былі радыкалізм і схільнасць да метадаў грамадзянскага непадпарадкавання і прамога дзеяння. Гаворачы пра феномен *Red Power,* варта адзначыць, што яго падзеі не былі першымі праявамі актывізму карэнных амерыканцаў і павінны разглядацца ў больш шырокім кантэксце грамадзянскага руху амерыканскіх індзейцаў і першых нацый Канады [7, с. 108]. Аднак у адрозненні ад іх ранейшых грамадскіх ініцыятыў, дзейнасць *Red Power* надзвычай паспяхова прыцягвала ўвагу

грамадскасці, у тым ліку сусветных СМІ. Газета «Праўда» была афіцыйным органам Камуністычнай партыі Савецкага Саюза (1918–1991) і найбольш аўтарытэтным друкаваным СМІ СССР да 1991 г. Задачамі выдання было фарміраванне грамадскай думкі сродкамі прапаганды і асвятленне партыйнай палітыкі. Сярод іншага, аўтары «Праўды» ставілі мэты прасоўвання марксісцка-ленінісцкай оптыкі ў сусветнай палітыцы. Рыторыка выдання непасрэдна ці ўскосна ўплывала на рэцэпцыю знешнепалітычных падзей сотнямі мільёнаў савецкіх грамадзян.

У газеце «Праўда» ўсе тэксты, у якіх асвятляюцца міжнародныя навіны, былі апублікаваныя ў раздзеле «Свет сёння» (рус.: «Мир сегодня»). Такі раздзел змяшчаўся ў кожным нумары штодзённай газеты і звычайна складаў ¼ або ⅓ нумара. Публікацыі пра карэнных амерыканцаў у перыяд з 1965 па 1978 год з'яўляліся даволі рэдка – у сярэднім 0–2 тэксты за год. Адзначым, што з той жа перыядычнасцю, а часам і радзей, на старонках «Свет сёння» з'яўляліся тэксты пра амерыкана-мексіканцаў (чыканас) або карэнныя народы Аўстраліі.

Першы матэрыял, абраны для разгляду, напісаны ў жанры падарожных нататак аўтарам А. Лукаўцом і апублікаваны ў 1971 годзе пад назвай «На поўначы Канады». Артыкул прысвечаны жыццю на паўночна-заходніх тэрыторыях каля г. Елоўнайф, у тым ліку першых нацый Канады. Шмат увагі аўтар надае зямельнай праблеме, дзе падкрэслена супрацьпастаўляе слаўнае мінулае карэнных народаў іх ганебнаму становішчу ў сучаснасці. А. Лукавец апісвае мясцовую рэзервацыю як «не тыя індзейскія паселішчы, пра якія ў нас склалася ўяўленне па кнігах» [4]. Тым часам «уся рэзэрвацыя [была] агароджана слупамі, якія пазначаюць мяжу», і калісьці вольныя людзі вымушаны туліцца ў «нізкіх хацінах сучаснага выгляду» [4]. Само паняцце Рэзервацыі выступае сінонімам прыгнёту.

Гаворачы пра гісторыю рэгіёна, аўтар недвухсэнсава адзначае, што каланізацыя мясцовасці ўключала масавыя злачынствы супраць карэннага насельніцтва: «падчас заваявання земляў індзейцы цярпелі ад самых жорсткіх ганенняў, тысячы гінулі» [4]. Аўтар падкрэслівае, што заняпад індзейскага насельніцтва рэзервацыі Сарсі абумоўлены або ігнараваннем іх праблем уладамі, або ёсць вынікам іх паслядоўнай палітыкі. Гаворачы пра шырокае распаўсюджванне алкагалізму і правапарушэнняў сярод мясцовых, аўтар адзначае, што ўлады нічога не зрабілі для барацьбы з гэтай праблемай, акрамя заснавання асобнай «турмы для карэннага насельніцтва».

У той жа час сціплы лад жыцця індзейскага насельніцтва трактуецца як праява іх дабрадзейнасці, прыхільнасці да традыцый і павагі да навакольнага асяроддзя: «Карэннае насельніцтва зарабляе сабе на жыццё ў асноўным паляваннем і рыбалоўствам», «[індзейцы] спажываюць столькі, колькі неабходна для іх выкарыстання» [4]. У гэтым сэнсе побытавыя практыкі індзейцаў супрацьпастаўляюцца спажывецкаму стаўленню капіталістычнай горназдабыўной прамысловасці, для якой прыродныя багацці рэгіёна з'яўляюцца не чым іншым, як «крыніцай прыбытку і рабавання, гвалту і забойстваў». Аўтар актыўна выкарыстоўвае словы, якія ўказваюць на віктымнасць карэннага насельніцтва: «бязлітаснае знішчэнне індзейцаў і эскімосаў». Такім чынам, гісторыя першых нацый пасля еўрапейскага ўварвання падаецца як гісторыя паслядоўнага прыгнёту [4].

Акцэнт на віктымнасці карэнных амерыканцаў яшчэ больш відавочны ў артыкуле «На Алясцы» аўтарства Б. Стрэльнікава, дзе, сярод іншага, паведамляецца пра сітуацыю з мясцовымі карэннымі народамі – «індзейцамі, алеутамі і эскімосамі» – у Анкорыджы, штат Аляска. Тут аўтар выкарыстоўвае больш рэзкую лексіку. Праблему зямлі і рэсурсаў, адабраных «бязлітасна прагным» капіталістычным грамадствам, аўтар ставіць яшчэ больш востра: «манаполіі забралі амаль усё, чым [індзейцы] валодалі на Алясцы, ператварыўшы іх у лішніх людзей» [1]. Гаворачы пра праблему алкагалізму карэннага насельніцтва, Б. Стрэльнікаў апісвае сцэну: «з дзвярэй бара коціцца ў снег чарговая ахвяра «вогненнай вады», выкінуты прэч абарыген – індзеец, эскімос або алеут»; «Гэта проста ганьба, да чаго давялі абарыгенаў» [1]. Цікава, што ў тэксце, сярод іншага, прысутнічае вобраз маладога ўраджэнца Аляскі, які імкнецца змагацца з несправядлівасцю і фармулюе прэтэнзіі да амерыканскай дзяржавы паводле закону. Персанаж задаецца пытаннем, «ці ёсць што-небудзь пра правы індзейцаў, алеутаў і эскімосаў у пагадненні аб куплі Аляскі паміж ЗША і Расіяй» [1]. Тут аўтар мае на ўвазе, што пагаршэнне сітуацыі стала вынікам куплі Аляскі (1867 г.).

Тэма гістарычнай блізкасці і сувязі Аляскі з Расіяй пераважае ў тэксце Б. Стрэльнікава. Прыкметы супольнага мінулага аўтар сустракае паўсюль: «Старыя рускія самавары зіхацяць паліраванай меддзю ў вітрынах Анкорыджа» [1]; «Многае тут нагадвае пра Расію, пра рускіх, тых, хто першым адкрыў Аляску і першым яе даследаваў» [1]. У гэтым сэнсе ўраджэнцы Аляскі ў інтэрпрэтацыі аўтара сталі ахвярамі не толькі

капіталістычнай сістэмы, але і самой гісторыі, якая аддзяліла іх ад Расіі – будучай сацыялістычнай дзяржавы.

Параўнаем рыторыку двух апісаных вышэй тэкстаў з публікацыямі пра карэнныя народы Мексікі. Першы тэкст В. Кучарава «На беразе Пацукара» апісвае штат Мічаакан – мясцовасць, дзе, паводле аўтара, пражывала 300 тысяч індзейцаў пурэпеча. Тэкст стварае ідылічную карціну жыцця Мічаакана: з яўнай прыхільнасцю апісваюцца мясцовыя жыхары, іх плённая сельскагаспадарчая праца і багатыя ўраджаі, ландшафт. Акрамя таго, аўтар актыўна апісвае экзатычныя элементы матэрыяльнай культуры Мічаакана: «дзіўныя, яркія маскі, арыгінальныя скураныя вырабы, індыйскія каменныя багі і традыцыйныя самбрэра» [3].

Асаблівую ўвагу аўтар надае традыцыям Мексіканскай рэвалюцыі (1910–1920 гг.), называючы яе барацьбой з «клерыкальна-памешчыцкай элітай, супраць засілля замежных кампаній, якія па-драпежніцку эксплуатавалі прыродныя багацці краіны» [3]. В. Кучараў не згадвае ніякіх сістэмных праблем, з якімі маглі сутыкнуцца мясцовыя карэнныя суполкі, але дае вобраз, які выразна адлюстроўвае культурны архетып Высакароднага дзікуна і воіна: «стары сядзеў цвёрда, падобны да старажытнага індзейскага важдзя» [3]. Для гэтага персанажа барацьба з «дыктатарам Парфірыа Дыясам» была часткай асабістага вопыту. В. Кучараў падкрэслівае, што індзейцы Мексікі былі не на перыферыі грамадскага жыцця, а прымалі актыўны ўдзел у падзеях рэвалюцыі.

Разгледзім некалькі публікацый, у якіх апісваюцца падзеі руху *Red Power*. Да другой паловы 1970-х гг. матэрыялы па тэме публікаваліся ў «Праўдзе» вельмі рэдка. Значна больш увагі савецкая прэса надавала кампаніі за правы афраамерыканцаў – «Праўда» актыўна каментавала пратэсты за правы чарнаскурых. Аднак ужо да сярэдзіны 1970-х гадоў савецкая прэса выпрацавала падыход да асвятлення барацьбы амерыканскіх індзейцаў за самавызначэнне.

Першай публікацыяй, якая разглядаецца, з’яўляецца артыкул В. Озерава «Яны прыйшлі з рэзервацый» ад 1965 г. У тэксце апісваецца дэманстрацыя за правы карэннага насельніцтва, якая адбылася ў горадзе Кенора, Антарыё. Дэманстрацыя, у якой прынялі ўдзел менш за 500 удзельнікаў, не з’яўлялася значнай падзеяй, а хутчэй паслужыла нагодай расказаць чытачу пра ганебны стан карэннай супольнасці ў Канадзе: «Беднасць, хваробы і невуцтва – пастаянныя спадарожнікі індзейскага насельніцтва» [2]. Выкарыстоўваецца экспрэсіўная лексіка: «гора»; «роспач»; «знясільваючая беднасць»;

«беспрацоўе»; «мізэрная падачкі ўладаў»; «[жыццё] ва ўбогіх, парослых мохам хацінах»; «белыя прадпрымальнікі бессаромна эксплуатуюць [іх]» і інш. Аўтар перш за ўсё імкнецца перадаць ідэю марнасці намаганняў карэнных амерыканцаў, безвыходнасці іх становішча. В. Озераў піша: «...улады не збіраюцца палягчаць сітуацыю». Самі ўдзельнікі «мітынгу супраць беднасці і дыскрымінацыі» ўпісваюцца ў архетып высакароднага Дзікуна: «Ішлі спакойна і з годнасцю» [2], – працягвае В. Озераў.

Калі пратэст у Кеноры апісваецца як адзінкавая і бесперспектыўная падзея, то ў артыкуле Н. Курдзюмава «Выкрыццё крывадушнікаў» вызваленчы рух індзейцаў падаецца як маштабны грамадскі рух. У адным з нумароў газеты «Праўда» згадваецца «Longest Walk»: «Акцыю пратэсту супраць дыскрымінацыйнага стаўлення ўладаў ЗША ў адносінах да індзейцаў распачалі індзейскія арганізацыі» [5]. Назва акцыі не называецца, але ў запісцы пазначаны маршрут – «з Сан-Францыска ў Вашынгтон». Кароткая нататка яшчэ раз паказвае, што меркаваныя чытачы «Праўды» канца 1970-х маглі лічыць пратэсты Руху Чырвонай улады ўстойлівым працэсам, які развіваўся паралельна з сацыяльнымі рухамі іншых прыгнечаных груп. Але варта адзначыць, што аўтар не згадвае духоўны кампанент акцыі – прысутнасць духоўных лідараў, рытуалы – але апісвае яе як стандартную мірную дэманстрацыю. Апускаецца і ўдзел знакамітасцяў.

З улікам матэрыялаў, разгледжаных вышэй, можна зрабіць выснову, што вобраз карэннага насельніцтва ва ўсіх выпадках імкнецца выклікаць у чытача сімпатыю да індзейцаў, у першую чаргу як да носьбітаў традыцый, якія робяць іх чужымі ў капіталістычнай сістэме каштоўнасцяў. У той жа час аўтары актыўна віктымізуюць карэннае насельніцтва Паўночнай Амерыкі, звязваючы іх сацыяльныя і культурныя праблемы выключна з занядбанасцю і злоўжываннямі з боку ўладаў. У той жа час у публікацыях, прысвечаных індзейцам Мексікі, аўтары не ўзгадваюць сістэмных праблем мясцовых карэнных супольнасцяў і акцэнтуюць увагу на станоўчых якасцях, якія прыпісваюцца асобным народам, а таксама іх культурным атрыбутам.

У асвятленні актыўнасці індзейцаў (рух *Red Power*) прасочваецца пэўная дынаміка: калі раней пратэсты апісваліся як адзінкавыя падзеі, то ў апошніх публікацыях пра барацьбу індзейцаў за правы гаворыцца як пра сістэмную з'яву. Аўтары не спрабуюць перадаць адметныя рысы руху *Red Power*: актыўнае выкарыстанне метадаў грамадзянскага непадпарадкавання і прамога дзеяння. Апускаюцца і такія «нязручныя» абставіны, як удзел

духоўных лідараў або эпізоды ўзброенага супрацьстаяння. Акрамя таго, «Праўда» цалкам ігнаруе той факт, што пратэсты *Red Power* не былі часткай руху за грамадзянскія правы ў класічным разуменні, а мелі на мэце ўзмацненне суверэнітэту супольнасцяў і самавызначэнне. Акрамя таго, «Праўда» не звяртае ўвагі на станоўчыя фактары, якія суправаджалі пратэсты, напрыклад, шырокую падтрымку грамадства. Замест гэтага аўтары «Праўды» ствараюць стандартны наратыў пра мірны свецкі грамадскі рух, бяссільны супрацьстаяць амерыканскай дзяржаве.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Правда / учредители: АНО «Редакция газеты «Правда». Москва : Редакция газеты «Правда», 1912–1914, 1917 –. 1965. № 116 (17068).
2. Правда / учредители: АНО «Редакция газеты «Правда». Москва : Редакция газеты «Правда», 1912–1914, 1917 –. 1965. № 337 (17289).
3. Правда / учредители: АНО «Редакция газеты «Правда». Москва : Редакция газеты «Правда», 1912–1914, 1917 –. 1971. № 10 (19153).
4. Правда / учредители: АНО «Редакция газеты «Правда». Москва : Редакция газеты «Правда», 1912–1914, 1917 –. 1971. № 318 (19461).
5. Правда / учредители: АНО «Редакция газеты «Правда». Москва : Редакция газеты «Правда», 1912–1914, 1917 –. 1978. № 44 (21745).
6. Правда / учредители: АНО «Редакция газеты «Правда». Москва : Редакция газеты «Правда», 1912–1914, 1917 –. 1978. № 153 (21853).
7. Kýrová, L. Red Power at 50: Re-Evaluations and Memory Introduction / Kýrová, Lucie & Tóth, György Ferenc // Comparative American Studies An International Journal, 17:2, 2020. Pp. 107-116.